

UUSI POLIITTINEN TALOUSTIEDE¹ — POLIITTISTA TALOUSTIEDETTÄKÖ?

Kyösti Pekonen

1. Aluksi

Erik Allardt totesi valtio-opin päivillä 10.—11. 1. 1974:

Jos tänään, 1970-luvun alkupuoliskolla, halutaan mainita tutkimussuunta, joka on samalla tavalla jännittävä ja etuvartioasemassa kuin poliittinen sosiologia oli 1950-luvulla, on puhuttava poliittisesta ekonomiasta eli poliittisesta taloustieteestä. Joka tapauksessa on ilmeistä, että tämän päivän jännittävimmät tutkimukset koskevat valtion, *talouden ja politiikan suhteita*.² (kursivointi KP). Tällä hetkellä poliittinen taloustiede on valtio-opin kehityksen kannalta keskeinen tutkimuskohde.³

Poliittisessa taloustieteessä Allardt erottaa kolme suuntausta:

1. Lähinnä anglosaksista alkuperää oleva poliittinen ekonomia,
2. hyvinvoinnin, tasa-arvon ja sosiaalisen kehityksen tutkimiseen keskitynyt suuntaus ja
3. valtiomonopolistisen kapitalismin teoria.⁴

Täsmennettäköön vielä kerran, että tässä esityksessä ollaan kiinnostuneita nimenomaan ykköskohdassa mainitusta suuntauksesta.

Poliittisen ekonomian merkityksestä Allardt toteaa, että poliittisen taloustieteen»suuntauksista loogisesti johdonmukaisin on luultavasti julkisia hyviä käsittelevä anglosaksinen koulukunta». Kollektiivisten hyödykkeiden teorioiden eräänä puutteena Allardt pitää sitä, että »tämä suunta on teoreettisissa perusolettamuksissaan hyvin yksilökeskeinen».⁵ Yksilökeskeisyydestä kiinnipitäminen johtaa taas siihen, että kysymys on »nimenomaan parlamentaarisen demokratian politiikkamallista, mikä tietenkin saattaa olla rajoitus, koska suurin osa maailman hallitusjärjestelmistä ei ole parlamentaarisia demokratioita».⁶ Toisaalta yksilökeskeisyys, yksilön oman edun tavoittelu, homo oeconomicus, muodostaa tavallaan taloudellisen käsitteen ytimen tässä lähestymistavassa. Taloudellisen vaihdon muodon, oman edun tavoittelun, kautta tehdään analogia politiikan ja talouden välillä. Tällöin »markkinoita koskevan taloudellisen analyysin käsitteistöllä poliittiset ekonomistit pyrkivät analysoimaan varsinkin kollektiivista päätöksentekoa». Poliitiikan ja talouden analogian kautta

»voidaan politiikkaa myös anlysoida taloustieteen formaalisti korkeatasoisilla menetelmillä».7

Allardtin ja eräiden muidenkin esiin nostamista kysymyksistä olisi painotettava ja täsmennettävä lähinnä kahta ongelmaa:

1. Sitä, että uuden poliittisen taloustieteen peruslähtökohta on nimenomaan ja yksinomaan individualismi ja että lähinnä tästä seuraten
2. sitä, että sana »poliittinen taloustiede» on tässä yhteydessä lähestulkoon harhaanjohtava — kysymys ei ole politiikan ja talouden suhteen tarkastelusta, vaan kollektiivisen päätöksenteon ja ns. kollektiivisten hyödykkeiden tarkastelusta pelkästään politiikan kannalta ja poliittisista ilmiöistä lähtien.

Perinteisestihän kollektiivisen päätöksenteon sisältöä ja ns. kollektiivisten hyödykkeiden luonnetta on tarkasteltu kolmelta kannalta:

1. pelkästään talouden kannalta,
2. pelkästään politiikan kannalta ja
3. politiikan ja talouden suhteen tutkimisen kannalta.

Kuten edellä todettiin, niin tässä esityksessä pyritään osoittamaan, miten uudessa poliittisessa taloustieteessä poliittisten ilmiöiden analysoinnissa rajoitutaan tarkasteluun pelkästään politiikan kannalta.

Väyrynen toteaa kollektiivisten hyödykkeiden teorioista politiikan ja talouden suhteen tutkimisessa, *Frohlichin* ja *Oppenheimerin* viitaten, että »heidän suorittamansa politiikan ja talouden»... »lokeroiminen erilleen ei ole perusteltua». »Tämä näkyy jo yksistään siinä, että taloudelliset ryhmittymät osallistuvat useiden kollektiivisten hyödykkeiden tuotantoon ja myös jakeluun.» »Tätä puutetta ei kuitenkaan voida laskea varsinaisesti teorian viaksi, vaan *sen puitteissa on mahdollista ratkaista talouden ja politiikan suhde muilla tavoilla.*»⁸ (kursivointi KP).

Tämän lisäksi Väyrynen tuo ainakin implisiittisesti kollektiivisten hyödykkeiden tarkasteluun lisäaspektin — nimittäin kollektiivisten hyödykkeiden yhdistämisen yleiseen etuun.

Puhtaiden kollektiivisten hyödykkeiden analysoinnissa on siis keskeisenä tehtävänä — niiden tarjonnan laajuuden ohella, koska tätä on pidetty eräänä tapana määritellä sitä, missä määrin tietty kapitalistinen valtio on itse asiassa hyvinvointivaltio — tarjontaan ja hyödykkeen tuottamiseen liittyvän intressiaspektin analyysi.⁹

Keskeisenä jatkokriteerinä kollektiivisten hyödykkeiden osalta pidetään sitä, »että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on oikeus ja mahdollisuus saada käyttöönsä tiettyjä hyödykkeitä ilman rajoituksia. Kaikki puhtaat kollektiiviset hyödykkeet ovat määritelmän mukaan tällaisia.»¹⁰ Tosin Väyrynen tekee voi-

makkaan varauksen puhtaiden kollektiivisten hyödykkeiden todelliseen olemassaoloon nähden toteamalla, että

on syytä huomioida se seikka, että itse asiassa hyvin harvat hyödykkeet tai palvelut ovat tai voivat olla todella ilmaisia ja näin ollen kysymys on subventoinnin asteesta eli siitä, kuinka paljon verotuksen ja maksujen avulla koottuja julkisia varjoja käytetään — joko absoluuttisesti tai suhteellisesti mitattuna — tiettyjen perushyödykkeiden ja -palvelusten rahoittamiseen.¹¹

Väyrysen mielestä kollektiivisten hyödykkeiden

teorian parantaminen edellyttää sitä, että huomiota kiinnitetään sängen voimakkaasti, paitsi kollektiivisten hyödykkeiden tarjoajien ja tuottajien intressiliittoutumien tarkasteluun, myös kollektiivisten hyödykkeiden rahoitukseen, siihen kuka lopultakin ja todella kantaa niiden tuottamisen aiheuttamat kustannukset ja kuka niistä hyötyy. Tällöin saattaa käydä ilmi, että hyödykkeiden kollektiivisuus on hyvinkin kuvitteellista»¹²

Tämän esityksen kolmannen ongelman muodostaakin kysymys siitä, voidaan kollektiivisten hyödykkeiden teorian yhteydessä puhua yleisestä edusta ja jos voidaan, niin missä mielessä.

2. Uuden suuntauksen taustaa

Keynesin teorioilla oli valtion suorittamaa sääntelyä koskevissa kysymyksissä monopoliasema länsimaaisessa taloustieteessä 1950-luvun puoliväliin asti. Keynesiläisessä hengessä harjoitettu valtiollinen sääntely merkitsi valtion sektorin osuuden voimakasta lisääntymistä kansantaloudessa laskusuhdanteen uhatessa: tehokkaan kysynnän puuttuminen piti korvata valtion taloudellisten toimenpiteiden avulla.¹³ Minkäläatuinen julkinen kulutus tahansa oli oikeuttettua kunhan se vain lisäsi investointihalukkuutta ja vähensi työttömyyttä. Keynes itse toteaaakin, että jopa »pyramidien rakentaminen, maanjäritykset, vieläpä sodatkin saattavat edistää hyvinvointia.»¹⁴ Kaiken kaikkiaan keynesiläinen taloustiede on omalta osaltaan vaikuttanut siihen, että valtion sektorin osuus on voimakkaasti kasvanut varsinkin Toisen maailmansodan jälkeen.

1950-luvun puolenvälin jälkeen keynesiläisyys on saanut vakavan kilpailijan ns. usklassisesta synteisistä. Tässä suuntauksessa pyritään yhdistämään Keynesin makrotaloustiede sitä edeltäneen usklassisen teorian kanssa.

Keskeinen kysymys on tietenkin, minkä takia palattiin usklassiseen kansantaloustieteeseen synteisin muodossa. *Osadchaya* esittää seuraavia syitä:

1. Länsimaissa oli tapahtunut huomattavia muutoksia uusintamisprosessissa II maailmansodan jälkeen. Talouden kasvuvauhti oli varsin korkea, eivätkä suhdannekierrot johtuneet niinkään hitaasta kasvusta (kuten 30-luvulla) vaan

pikemminkin ylituotannosta. Näissä olosuhteissa inflaatiosta alkoi muodostua vaikein yhteiskunnallisia ristiriitoja kärjistävä ongelma.

2. Myös valtion yhä lisääntyvä talouteen puuttuminen aiheutti ongelmia. Valtion osallistuminen talouteen kylmän sodan aikakaudella oli ideologisesti »vaarallista». Toisekseen Keynesin analyysi valtion menojen kasvusta ja vajaan budjetin käytöstä (säädelty inflaatio) oli loppujen lopuksi luonteeltaan varsin pinnallinen, sillä valtion menojen suhteeton kasvattaminen oli omiaan luomaan inflatorisia tendenssejä.¹⁵

Uusklassisen teorian kaksi keskeistä piirrettä olivat:

1. oppi tuotannontekijöistä ja
2. käsitys staattisesta tasapainosta, jossa hintojen joustavuus estää sekä pitempi- että lyhyempiaikaiset poikkeamat tasapainosta, kuten kriisit, työttömyyden ja stagnaation.¹⁶

Tuotantoteorian lähtökohtana on siis vanha *Say'n* oppi tuotannontekijöistä,¹⁷ jota myöhemmin sitten ovat kehittäneet varsinkin *Jevons* (1835—1882) ja *J. B. Clark* (1847—1938). Tuotannontekijä-teoriassahan tuotannon arvo riippuu kolmesta tuotannontekijästä: maasta, pääomasta ja työstä. Sekä tuotanto että tuotannon jakaantuminen määräytyvät tuotannontekijöiden marginaalituoton perusteella tilanteessa, missä vapaata kilpailua ei häiritä ja missä tuotannontekijöiden suhteelliset hinnat vaihtelevat vapaasti suhteessa niiden marginaalituottoon sekä missä valtion väliintulo tai monopolit eivät voi uudelleenjakaa tuloja, palkkoja, voittoa ja korkoa.¹⁸ Koska tuotanto ja jakaantuminen pyrkivät tuotannontekijöiden pohjalta ja hintamekanismin välityksellä toimimaan automaattisesti kohden tasapainoa, niin valtiolla tai pikemminkin sen menojen rajoittamattomalla kasvulla voi olla ainoastaan tasapainoa häiritsevää vaikutus.¹⁹ Tätä käsitystä oli omiaan luomaan ja vahvistamaan em. talouden suhteellisen voimakas kasvuvauhti välittömästi II maailmansodan jälkeen. Noususuhdanteen aikana talous voi toimia suhteellisen itsenäisesti tai automaattisesti ja vasta laskusuhdanteessahan valtion merkitys tuli keynesiläisessäkin mielessä kasvamaan. Uusklassinen synteesi on synteesi juuri siinä mielessä, että siinä pyritään yhdistämään valtion sääntelyn edut ja kontrolloimaton markkinamekanismi ja löytämään parhaimmat keinot näiden yhdistämiseksi suhdannekieron eri vaiheissa ja pitkän tähtäyksen talouspolitiikassa.

Varsinaisesti uuteen poliittiseen taloustieteeseen liittyen *Haveman* toteaa, että vasta 1950-luvulla taloustiede alkoi toden teolla kiinnostua julkisista menoista. Lähtökohdan muodosti tuolloin markkinamekanismin »epäonnistuminen» ja edellisen perusteella jo tapahtunut julkisen sektorin voimakas kasvu.²⁰ Näiden taustatekijöiden pohjalta uusi poliittinen taloustiede pyrki taloudellisen ja poliittisen analyysin yhteensovittamiseen.

Taloudellisen analyysin paluu politiikan tutkimukseen johtuu *Lipsetin* mukaan kahdesta syystä:

1. Intellektuaalisesti ollaan valmiita hyväksymään tilastollisten ja matemaattisten mallien hyödyllisyys parhaimpana tapana muodostaa (luoda) yhteiskuntatieteellistä teoriaa. Tällaisten mallien käytössä taloustieteellä on perinteisesti merkittävä osuus.
2. Köyhyys, rotu- ja kaupungistumisongelmat ovat muodostuneet keskeisiksi ongelmiksi USA:ssa tänä päivänä. »These involve efforts to decide how to allocate resources in an optimum way to attain certain agreed upon objectives within systems.»²¹

Mitchell luonnehtii taloustieteen ja poliittisen taloustieteen välistä eroa seuraavasti:²²

Taloustieteen peruskysymyksiä ovat mm.:

1. Mikä on taloudellisen aktiviteetin yleinen taso tai tavaroiden ja palvelusten määrä ja työllisyystaso?
2. Mihin resursseja käytetään?
3. Kuinka tavarat tuotetaan? Tuotanto-organisaation ongelma.
4. Kuinka lopullinen tuote jaetaan? Tulonjaon ongelma.

Uuden poliittisen taloustieteen peruskysymyksiä ovat mm.:

1. Mikä on valtion budjetin määrä tai julkisten hyödykkeiden ja palvelusten määrä?
2. Valtion budjetin koostumus tai mitä tuotteita tuotetaan ja missä määrin?
3. Kuinka julkiset palvelut ja hyödykkeet jaetaan ja kuinka huolehditaan tulojen uudelleenjaosta?

Kuten edellisestäkin jo selviää keskeistä osaa uudessa poliittisessa taloustieteessä näyttää siis nimenomaan kysymys valtion taloudellisesta toiminnasta: budjetti ja julkiset eli kollektiiviset hyödykkeet. Kun politiikassa ja taloudessa on kysymys niukkuudesta eri päämäärien välillä, niin uuden poliittisen taloustieteen keskeiseksi kysymykseksi nousee se, miten eri poliittiset systeemit suorittavat julkisten hyödykkeiden valinnan 'through non-market institutions'. Tämän perusteella *politiikka käsitetään vaihdoksi, jossa korostetaan rationaalisen valinnan malleja, joiden mukaan yksilöt ja organisaatiot ovat vaihtosuhteessa toisiinsa, hallituksiin ja viranomaisiin pyrkiessään ajamaan omaa etuaan.*²³ (kursivointi KP).

Uusi poliittinen taloustiede on kiinnostunut ensisijassa poliittisesta demokradiasta: siitä, miten päätökset kollektiivisista hyödykkeistä voidaan tehdä mahdollisimman demokraattisesti (mahdollisimman vähän kenenkään 'omaa etua' loukkaamalla) ottaen huomioon, että tällaiset päätökset tehdään julkisissa instituutioissa. Kun uusi poliittinen taloustiede on kiinnostunut julkisista hyödykkeistä (siitä, miten niitä voidaan demokraattisesti tuottaa) niin taloustiede on kiinnostunut yksityisistä hyödykkeistä, jotka tuotetaan ja jaetaan markkinamekanismin välityksellä.

Voidaankin tehdä johtopäätös, että *uudenmuotoinen poliittinen taloustiede on enemmänkin teoria rationaalisesta käyttäytymisestä kuin materiaalisista hyödykkeistä.*²⁴ (kursivointi KP). *Olson* toteaa, että taloudellinen teoria

(tarkemmin sanottuna mikrotaloudellinen) on juuri luonteeltaan teoriaa rationaaliseen käyttäytymiseen, minkä vuoksi se soveltuu mm. politiikan tutkimukseen.²⁵

Olsonin määritelmässä talous lakkaa olemasta yhteiskunnallisen elämän tietty, rajattu alue.²⁶ Talous esitetään nyt yhtenä inhimillisen toiminnan muotona, jonka sisältönä on keinojen tekeminen taloudelliseksi. Taloustiede muuttuu tieteeksi, joka tutkii yleensä ihmisen käyttäytymistä kunhan on vain kysymys päämääristä ja keinoista ja niiden muodostamista vaihtoehdoista. Kaikkinaisen tarkoituksellinen toiminta voidaan siis käsittää »taloudelliseksi», ainakin siinä mielessä, että taloustiede voi osallistua keinojen ja päämäärien taloudelliseen valintaan.²⁷

Nähdäkseni tämä itse taloustieteessä tapahtunut formalisoituminen eli pyrkimys tehdä taloustieteestä »yleinen tiede» on osaltaan mahdollistanut sen, että taloustieteellisiä *käsitteitä* pyritään käyttämään myös poliittisten ilmiöiden analysoinnissa. Ts. kysymys ei ole mistään talouden ja politiikan välisten suhteiden tutkimisesta.

3. Lähtökohtana metodologinen individualismi

Uuden poliittisen taloustieteen analyysin lähtökohtana on metodologinen individualismi. Tämä tarkoittaa, että »yksilöt käsitetään ainoiksi lopullisiksi valinnan tekijöiksi päätettäessä niin ryhmän kuin yksilönkin toiminnasta».²⁸ Taloustieteilijät ovat tutkineet paljonkin yksilön päätöksentekoa markkinasektorissa. Yksilön päätöksenteon tulisi muodostaa lähtökohta myös julkisen sektorin tarkastelussa.²⁹ Niinpä metodologinen individualismi »edustaa yritystä johtaa kaikki poliittisen organisaation kiistakysymykset yksilöiden suorittamaan vertailuun ja valintaan eri vaihtoehtojen välillä. Hänen looginen valintansa muodostuu analyysin keskeiseksi kysymykseksi, eikä analyysissa tarvitse huomioida ollenkaan valintaa kenties ohjaavia perimmäisiä päämääriä tai kriteereitä».³⁰ Ts. tämän tradition puitteissa ollaan myös sitä mieltä, että hyvinvointia ei voi arvioida muuten kuin yksilöiden toiminnan, äänestämisen ja preferenssien kautta.³¹

Kun politiikka pyritään palauttamaan yksilön valintakäyttäytymiseksi niin ongelmaksi muodostuu, mikä on se 'silta', joka yhdistää »yksilön valintaa koskevan harkinnan ja ryhmäpäätökset».³² Analyysin lähtökohdan ja siten myös vastauksen tulee olla käsitys valtion olemuksesta.³³ Ts. vastauksen tulee olla individualistinen määritelmä valtiosta. *Buchanan* määrittelee valtion seuraavasti: »Valtio tai valtiojärjestys (the polity) voidaan käsittää kokoelmaksi sääntöjä tai instituutioita, joiden välityksellä yksityiset ihmiset toimivat pikemminkin kollektiivisesti kuin yksityisesti».³⁴ *Buchanan* 'varmistaa' vielä määri-

telmänsä toteamalla, että yritykset tehdä valtiosta jotakin muuta kuin mitä edellä on esitetty eivät kuulu hänen viitekehyksensä piiriin.³⁵

Valtio on siis yksilöiden toimintaa (pääöksentekoa ymmärrettynä valintakäyttäytymiseksi) kollektiivisesti (kollektiivista päätöksentekoa yksilöiden preferenssien määrätessä päätöksenteon sisällön) tavoitteena yksilön hyvinvoinnin maksimoiminen.³⁶ Buchanan ja *Tullock* pohtivat myös metodologisen individualismin pohjalta lähtevän valtiokäsityksen historiallista taustaa ja löytävät lähtökohdan yhteiskuntasopimusteoriasta:

- Buchanan ilmoittaa kuuluvansa ns. »contractarian» traditioon.
- Toisaalta Buchanan tunnustaa, ettei yhteiskuntasopimuksen pohjalta voida analysoida valtion syntyä. Viime mainittu kysymys on jopa epärationaalista toimintaa, johon ei voi löytää tieteellisesti pätevää vastausta.
- Yhteiskuntasopimusteorialla on kuitenkin oma merkityksensä. »Sopimusteorian merkitys ei ole hallituksen synnyn selittämisessä, vaan siinä, että sitä voidaan käyttää tehtäessä olemassaolevia hallitusinstituutioita entistä täydellisemmiksi.»³⁷

Ts. yhteiskuntasopimusteorian keskeiset ajatukset onkin ymmärrettävä jonkinlaiseksi ohjeelliseksi päämääräksi, johon suuntaan tulisi pyrkiä (yksilöllisen individualismin täydellistyminen). Niinpä kun yhteiskuntasopimuksen traditioon liitetään marginaalin käsite (the marginalist interpretation of the contract theory) (marginaalin käsite viittaa tässä yhteydessä *Pareton* optimiin),³⁸ niin »määriteltäessä olemassaolevat instituutiot epätäydellisiksi siinä mielessä, että ne eivät heijasta täydellistä yksimielisyyttä, tämä merkitsee muutosten mahdollisuutta asioissa, joista kaikki ryhmän jäsenet voivat päästä sopimukseen».³⁹

Taloustieteellinen lähtökohta ilmenee tässä siinä, että 'vapaan markkinatalouden vaihtosuhte' siirretään koskemaan myös politiikkaa. Poliitiikkaa tarkastellaan ostajan ja myyjän suhteen, jossa vaihto on luonteeltaan molemmille edullista: »sekä ostajan että myyjän tahto toteutuvat vapaan vaihdon tuloksena».^{40, 41} Poliittisten ilmiöiden kohdalla tämä merkitsee sitä, että hyödykkeiden vaihdon sijasta tarkastellaan poliittisten vaalien yhteydessä tapahtuvaa vaihtoa. Ihmiset vaihtavat äänensä oletettavasti saatavaan hyötyyn, kollektiivisiin hyödykkeisiin. Buchananin ja *Tullockin* mielestä tämä edellyttää luopumista ainakin täydellisen yksimielisyyden saavuttamisen osalta *Pareton* optimista, sillä muutenhan ei voi olla kysymys vaihdosta konkreettisena ilmiönä (täydellinen yksimielisyyden ei sisällä vaihtoa).⁴² Taloustieteellinen lähtökohta näyttää tässä merkitsevän vain sitä, että vapaan markkinatalouden ihanteet ja käsitteet (esim. walrasilainen abstrakti homo oeconomicus) siirretään sellaiseen poliittisten ilmiöiden analyysiin.⁴³ Ihmisten rationaalisen käyttäytymisen (logical choice) kannalta keskeisenä käsitteenä on oman edun maksimointi.⁴⁴ Oman edun maksimointi koskee myös vaaleilla valittuja edustajia, jotka pyrki-

vät etujensa maksimointiin⁴⁵ jakamalla kannattajilleen kollektiivisia hyödykkeitä.⁴⁶ Tullock todistelee tätä 'empiirisesti' sillä, että ensinnäkin ihmiset äänestävät todennäköisimmin sellaisia ehdokkaita, jotka tulevat parantamaan nimenomaan äänestäjän omaa hyvinvointia, toisekseen sillä, että sosiaalipoliittisista avustuksista menee suurin osa ihmisille, jotka eivät kuulu tulojen perusteella köyhimpään neljännekseen.⁴⁷

4. Rationaalisen käyttäytymisen suhde individualismiin

Olsonhan totesi uudesta poliittisesta taloustieteestä, että se on enemmänkin teoriaa rationaalisesta käyttäytymisestä kuin materiaalisista hyödykkeistä. Buchanan ja Tullock täsmensivät rationaalista käyttäytymistä todeten, että viime kädessä kysymys on yksilön oman edun pohjalta tapahtuvista loogisista valinnoista.

Rationaalisen käyttäytymisen esikuvana toimii yksilön rationaalisuus markkinatilanteessa. Tällöin kuluttajan rationaalisuus ilmenee siinä, että:

1. Yksilö (kuluttaja) osaa asettaa tarjotut tavarat ja palvelut preferenssi-järjestykseen.
2. Yksilön käyttäytyminen on rationaalista, kun yksilö valitsee pikeminkin 'enemmän' kuin 'vähemmän' ja kun hän on looginen ja yhtäpitävä valinnoissaan.⁴⁸

Käsityksiä, joiden mukaan yksilö on oman hyvinvointinsa paras tuomari on kritisoitu paljon ja hyvin perusteellisesti. On myös varsin yksiselitteisesti pystytty osoittamaan, ettei yksilö pysty aina ratkaisemaan, mikä hänelle olisi parasta. Syinä tähän voi mainita mm. seuraavat tekijät:⁴⁹

1. Epävarmoissa tilanteissa yksilö ei voi tietää kaikkia tosiseikkoja, joilla on merkitystä hänen valintansa kannalta.
2. Kokemus ja koulutus voivat olla ennakkoehtoina tiettyjen kysymysten ymmärtämiseksi.
3. Yksilö ei ehkä yksinkertaisesti ymmärrä vaihtoehtoja.
4. Yksilöllä voi olla tiettyjä tapoja, jotka rajoittavat hänen valintojaan.
5. Yhteiskunta kieltää tiettyjä asioita, vaikka yksilö saattaisi niistä pitääkin.

Yksilön rationaalisuus kollektiivisessa valintatilanteessa ilmenee Buchananin ja Tullockin mielestä taas siinä, että:

1. Yksilö osaa asettaa julkiset eli kollektiiviset hyödykkeet preferenssi-järjestykseen.

2. a. Yksilö osaa asettaa julkiset hyödykkeet kvantifioituneeseen muotoon: arvo ja kustannukset, joiden perusteella suoritetaan valinta ('enemmän' mieluummin kuin 'vähemmän').
- b. Julkisen ja yksityisen sektorin välillä ja toisaalta julkisten hyödykkeiden välillä vallitsee vähenevä marginaalisuhde (diminishing marginal rate): esimerkiksi kun tulot ovat kasvaneet ja verot pysyneet ennallaan, niin yksilö on valmiimpi myöntymään veronkorotuksiin.⁵⁰

Näiden perusteella voidaan todeta, että kollektiivisten hyödykkeiden teorioissa julkisen sektorin kasvu riippuu viime kädessä »yksityisen ihmisen harkinnasta hänen valitessaan toimenpiteitä, jotka kuuluvat julkisen sektorin toimialaan».⁵¹ Länsimaisen demokratiakäsityksen mukaan em. valinta tapahtuu politiikassa vaalien välityksellä äänestämisen kautta, jolloin poliittiset puolueet 'muuntavat' yksilölliset hyötynäkökohdat yhteiskunnallisiksi preferensseiksi.⁵²

Näitäkin käsityksiä on kritisoitu varsin ankarasti. Yksilön rationaalisuus-olettamusta vastaan kohdistettu arvostelu pätee tietysti tässäkin. Toisekseen on todettava, että on äärimmäistä individualismia puhua vain yksilöstä sosiaalisten valintojen tekijänä, sillä on olemassa useita ja yhteiskunnallisesti huomattavasti tärkeämpiäkin tapoja tehdä sosiaalisia valintoja.⁵³ Kolmanneksi on todettava, että päämäärät ovat olennainen osa rationaalista toimintaa.⁵⁴ Uudessa poliittisessa taloustieteessä päämäärät eivät kuulu rationaalisen käyttäytymisen piiriin, eikä ole edes tarvetta tutkia »the ultimate goals or criteria that should direct his choice»,⁵⁵ mikäli yhteiskunnallisena päämääränä ei sitten pidetä omaa etua. Jos se taas käsitetään päämääräksi, niin siltä puuttuu kuitenkin yhteiskunnallinen sisältö. Uudessa poliittisessa taloustieteessä rationaalisuus esitetäänkin usein »as being a constant feature of human nature, an everyday and commonplace fact of experience derived from some non-historical or transhistorical a priori».⁵⁶

5. Kollektiivisten hyödykkeiden ristiriitaiset määrittelyt

Rationaalisen käyttäytymisen lähtökohta oli oman edun maksimoinnissa. Oman edun maksimointi koskee julkista taloutta siten, että myös vaaleilla valitut edustajat pyrkivät oman etunsa maksimointiin, mikä puolestaan tapahtuu lähinnä jakamalla kollektiivisia hyödykkeitä. Äänestäjät taas maksimoivat tässä tilanteessa oman etunsa äänestämällä todennäköisemmin sellaisia ehdokkaita, jotka tulevat parantamaan nimenomaan äänestäjän omaa hyvinvointia (vastaanottamalla kollektiivisia hyödykkeitä).

Jako julkisiin ja 'yksityisiin' (markkina-) hyödykkeisiin syntyy yksinkertaisesti siitä, että toisia hyödykkeitä kysytään ja tarjotaan markkinamekanismin välityksellä ja toisia poliittisten instituutioiden välityksellä.⁵⁷ Keskeinen

ongelma on tietysti se, mitä hyödykkeitä valtio voi legitimiesti tuottaa tai tukea. Tähän on pyritty uudessa poliittisessa taloustieteessä vastaamaan kahdella tavalla: joko perustelemalla valtiointerventiota lähinnä taloudellisilla seikoilla uusklassisen taloustieteen lähtökohdista tai kiinnittämällä huomiota ensisijassa päätöksentekoprosessiin, siihen, että päätettäessä julkisista hyödykkeistä noudatetaan tiettyjä formaalisia sääntöjä (esim. Pareto-optimi).

Uusklassisista, mikrotaloudellisista lähtökohdista valtiointerventio on yleisesti ottaen oikeutettua kun:⁵⁸

1. Monopolisoituminen uhkaa tervettä kilpailutilannetta.
2. Kun tuotantoyksikön tuotantoon vaikuttavat olennaisesti jotkin ulkopuoliset tekijät (yrityksen osalta muut kuin sen koko ja tehokkuus esim. kuljetusmahdollisuudet jne.).
3. Tilanne, missä toiminnon (hyödykkeen) lisäämisen aiheuttamat rajakustannukset ovat lähellä nollaa sen jälkeen kun kollektiivista hyödykettä on tarjottu yhdelle yhteisön jäsenistä: ts. minun kulutukseni ei mitenkään vähennä sinun mahdollisuksiasi kuluttaa tätä hyödykettä. Tällaista hyödykettä varsinaisesti kutsutaan julkiseksi eli kollektiiviseksi hyödykkeeksi.⁵⁹
4. Toiminnot, jotka koskevat kaikkia.
5. Tilanne, jossa markkinamekanismi ei pysty edes tuottamaan tarvittavaa hyödykettä.

Kollektiivisen hyödykkeen määrittely on tuottanut suuria vaikeuksia uuden poliittisen taloustieteen edustajille. 'Ortodoksisessa' julkisen hyödykkeen määrittelyssä lähdetään aina ns. puhtaasta (jakamattomasta) kollektiivisestä hyödykkeestä: ts. hyödykkeestä, joka on yhtäläillä kaikkien yhteisön jäsenten saatavissa ja kulutettavissa.⁶⁰ Samuelson, joka on uusklassisen synteessin edustaja ja merkittävä kehittäjä, on ilmeisesti pyrkinyt määritelmällään rajoittamaan valtion talouteen puuttumista.⁶¹ Yleisesti on kuitenkin todettu, etteivät puhtaat kollektiiviset hyödykkeet vastaa todellisuutta — ei edes maanpuolustus ole sitä.⁶² Pääosa julkisista hyödykkeistä on näennäisiä eli jaettavia, tai kuten Samuelson toteaa arvotoreettisia hyödykkeitä. Tämän perusteella kollektiivisen hyödykkeen määrittelyä on ollut pakko kehittää edelleen:

- Niinpä esim. Steiner määrittelee julkiseksi hyödykkeeksi minkä tahansa hyödykkeen, josta tehdään päätös julkisen instituution välityksellä.⁶³ Tässä määritelmässä ei välitetä koko jakautumisongelmasta ja toiseksi on epäolennaista kuka hyödykkeen tuottaa.
- Olson ja Frohlich — Oppenheimer — Young pitävät edelleen kiinni siitä, että kollektiivisen hyödykkeen tulee olla luonteeltaan jakamaton ryhmän jäsenille: ts. hyödykkeen jakaminen yhdelle ryhmän jäsenelle saa aikaan sen jakamisen myös kaikille muille ryhmän jäsenille. Sen sijaan he toteavat, että kollektiivisiä hyödykkeitä ei voida tuottaa markkinamekanismin välityksellä.⁶⁴
- Ne, jotka toteavat, että kollektiiviset hyödykkeet ovat näennäisiä ja

jaettavia, toteavat, että täytyy tinkiä periaatteesta 'kaikkien yhteisön jäsenten saatavissa'. Yhteinen hyvä pukeutuu nyt vähempään kuin kaikki jäsenet, esim. vain jotkut jäsenet.⁶⁵ Tämä on tietysti välttämätöntäkin niiden tutkijoiden kannalta, jotka pyrkivät selittämään ja yhdistämään politiikan ja äänestämisen kollektiivisiin hyödykkeisiin. 'Kaupankäynti' on mahdollista vain kun poissulkemisen periaate hyväksytään lähtökohdaksi. Keskeiseksi kysymykseksi nouseekin näin ollen se, miten päätökset kollektiivisista hyödykkeistä tehdään.

6. Päätöksenteko kollektiivisista hyödykkeistä ja kysymys yleisestä edusta

Poliittisen organisaation tehtävät julkisten hyödykkeiden osalta ovat: 1. päättää kuinka paljon tuotetaan, 2. päättää kuinka kustannukset peitetään ja 3. päättää kuinka hyöty jaetaan. Siitä miltä pohjalta päätöksenteon tulee tapahtua ollaan lähes yksimielisiä. Yleisesti hyväksytty lopputulos on, että kollektiivisten hyödykkeiden normatiivinen teoria on viime kädessä lähtöisin Pareton optimista.⁶⁶ Yhteyksiä on myös löydetty *Wickselliin*,⁶⁷ *Benthamiin* ja *James Milliin*.⁶⁸ Perusteluna mainitaan, että Pareton optimi on paras keino edistettäessä hyvinvointia demokratian keinoin.

Wicksellhän oli aikoinaan jo todennut, että julkisten palvelusten tuotannossa on ryhdyttävä vain niihin toimenpiteisiin, joista vallitsee täysi yksimielisyys.⁶⁹ Kun Pareton optimi 'käännetään' politiikan kielelle, niin siitä tulee Wicksellin täydellisen yksimielisyyden periaate.⁷⁰ Pareton optimin merkityksestä kollektiivisten hyödykkeiden päätöksenteossa vallitsee hieman erilaisia tulkintoja:⁷¹

- Olson toteaa,⁷² että »Pareton optimi on poliittisen tasapainon ehto demokraattisissa yhteiskunnissa». Vuoteen 1973 mennessä Olson on jo hieman lieventänyt näkökantojaan toteamalla että, »kun 'enemmän' ja 'vähemmän' ymmärretään kuten ne tuleekin ymmärtää, on selvää, että Pareton optimi on poliittisen tasapainon ehto demokraattisissa yhteiskunnissa». ⁷³ Tämä tarkoittaa lähinnä sitä, että hän ulottaa nyt hyödyn koskemaan muitakin kuin vain taloudellisia hyödykkeitä, sellaisia kuin sosiaalinen asema ja poliittinen valta. Lisäksi Olson toteaa, että asioissa, joissa ei voida päästä Pareton optimiin, kaksikamarijärjestelmä, vähemmistösuojasäännökset jne. ovat erittäin tärkeitä ja suojelevat vähemmistöä enemmistön mielivallalta.⁷⁴
- *Baumol* taas toteaa, ettei alunperinkään täydellistä optimitilaa ole saavutettavissa. Mutta hän katsoo, ettei tämä ole niin tarpeellista-kaan, sillä jotainhan on kuitenkin tehtävä.⁷⁵ On turvaututtava täydellisen rationaalisuuden sijasta suhteelliseen rationaalisuuteen.⁷⁶

- Buchanan toteaa, että jo Wicksell päätyi loppujen lopuksi suhteellisen yksimielisyyden periaatteeseen (n. 5/6).⁷⁷ Buchanan hyväksyy tämän lähtökohdaksi ja suosittelee⁷⁸ esim., että veromallit määriteltäisiin perustuslaissa kun taas julkisten palvelusten tuotantopäätökset tehtäisiin pelkästään enemmistöpäätöksin. Kuitenkin *periaatteessa* kollektiivinen päätöksenteko julkisten hyödykkeiden tuottamisesta on hyväksyttävää vain tilanteissa, joissa vallitsee täysi tai lähes täysi yksimielisyys. Viime mainittu olisi suositeltavaa vain milloin päätöksentekokustannukset muodostuisivat kohtuuttomiksi.⁷⁹ Jotta yksimielisyys yleensä olisi mahdollista, jokainen joutuu tekemään myönnytyksiä, mikä taas on kaikille edullista. Kaikenlainen yhteiskunnallinen valinta on 'kaupankäyntiä', missä ei ole sijaa konfliktille. Tässä tapauksessa julkinen etu (*»public interest»*) *»becomes meaningful only in terms of the operation of the rules for decision making»*.⁸⁰ Ts. prosessi, jolla kompromissi (ei-yksimielinen päätös) saadaan aikaan (päätöksentekoprosessi) on juuri tuo paljon puhuttu julkinen tai yhteinen etu.⁸¹ Kaikki muu perustuu pelkästään yksilön etuun.⁸²

Olellainen osa oman edun tavoittelua ja kaupankäyntiä on painostusryhmien toimintaa. Kun julkinen sektori oli pieni, painostukseen ei ollut tarvetta. Kun julkinen sektori kasvaa, kannattaa myös etuja tavoiteltaessa järjestäytyä ja ryhtyä painostamaan. Painostusryhmien syntyminen ja toiminta lisää ja manipuloistaa omalta osaltaan sitten julkisen sektorin kasvua.⁸³

Kaiken kaikkiaan on todettava, että Pareton optimi ja yksimielisyyden vaatimukset päätöksenteossa ovat epärealistisia ja konservatiivisia. Pareton optimin esiintuominen ja korostaminen tässä yhteydessä ilmentääkin lähinnä halua rajoittaa julkisen sektorin kasvua.

7. Poliitikasta ja valtiosta

Baumol toteaa,⁸⁴ että keskustelut ja analyysit valtion luonteesta katosivat usklassisen taloustieteen syntyessä 1800-luvun lopulla. Niinpä nytkään ei ole kysymys varsinaisesta valtion olemuksen tutkimisesta, vaan ainoastaan siitä, miten voidaan parhaiten taata (*»a set of rules or institutions»*), että viime kädessä yksilöiden toiminta valintakäyttäytymisen muodossa sanelee sen, mitä tehtäviä valtion tulee suorittaa. Yleinen intressi toteutuu päätöksentekoprosessissa ja kaupankäynnin tuloksena syntyvässä kompromississa. Jo aikaisemmin todettiin, miten uuden poliittisen taloustieteen *taloustieteellinen lähtökohta on rajahyötyteoriassa*.^{85, 86} Nyt on syytä tarkastella lähemmin, *miten tämä taloustieteellinen käsitteistö siirretään poliittisiin ilmiöihin*.

Usklassisessa taloustieteessä analyysin lähtökohtana oli abstrakti mark-

kinataloudellinen vaihtosuhte. Vaihtosuhdetta pidetään yksilön kannalta vapaaehtoisena: yksilö itse viime kädessä päättää suostuuko hän vaihtoon vai ei sen perusteella, onko vaihto hänelle edullista. Yhteistoiminta saavutetaan tässä tapauksessa ilman pakkoa: kuluttajaa suojelee myyjän pakotukselta se, että on olemassa muita myyjiä, joiden kanssa hän voi käydä kauppaa. Sama pätee työläisiin. Tästä on vedettävissä looginen yhteys poliittisen ja taloudellisen vapauden välille (kapitalismin ja länsimaisen demokratian välille).⁸⁷ Tapahtuu se mitä *Downs* kutsuu talouden ja politiikan yhdistämiseksi länsimaisen demokratian ideaalimallissa.⁸⁸ Hyödykkeiden vaihdon sijasta tarkastellaan poliittisia vaaleja ja niissä tapahtuvaa äänen vaihtoa, josta sekä 'myyjä' että 'ostaja' etsivät *hyötyä*:⁸⁹ toinen saamalla kollektiivisia hyödykkeitä ja toinen saamalla poliittista vaikutusvaltaa jne. Ts. politiikkaa tulisi tarkastella pelkästään tasarvoisena vaihtosuhteena, jossa on kysymys kollektiivisten hyödykkeiden kysynnästä ja tarjonnasta.⁹⁰

Rajahyötyteoria liittyi paljolti 1800-luvun lopun filosofiseen positivismiin minkä seurauksena arvokysymykset pyrittiin sulkemaan analyysin ulkopuolelle:⁹¹ ulkopuolelle jätettiin kysymykset yhteiskunnallisista luokista ja muut yhteiskunnalliset tekijät, joilla todennäköisesti olisi myös ollut vaikutusta tehokkaaseen kysyntään. Päinvastoin kuluttajan tahtoa pidettiin autonomisena ja riippumattomana.⁹² *MacPherson* onkin sitä mieltä, että juuri em. tekijät ovat vaikuttaneet varsin voimakkaasti siihen, että uuden poliittisen taloustieteen edustajat ovat ottaneet lähtökohdakseen uusklassisen taloustieteen. Uusklassisen teorian 'hyvät' puolet tässä suhteessa voidaan kiteyttää seuraavasti:

1. Uusklassinen taloustiede esitti ajatusrakennelman, jonka puitteissa oli mahdollista yhdistää (lähinnä hintamekanismin välityksellä) ristiriitaiset yksilölliset tahdot tietyksi järjestelmäksi, mikä ei sisältänyt julkituotua yhteiskunnallista konfliktia.
2. Tasapainotila, johon koko järjestelmä pyrki, sisälsi ja se tuotti järjestelmän jäsenille maksimaalisen hyödyn.
3. Itse tasapainotilan käsite. Tasapaino on poliittisessa teoriassa vanha käsite: jo *Montesquieu* pyrki teorioillaan luomaan edellytyksiä yhteiskunnalliseen tasapainoon tasapainottamalla vallanjako-opillaan luokkien voimasuhteita. Uusklassisessa taloustieteessä tasapaino ei tietenkään perustunut luokkien voimasuhteisiin vaan viime kädessä yksilöihin. Poliitikassa tämä toteutui viimeistään yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteutuessa. Markkinataloudellinen tasapainomalli toteutuu politiikassa sen kautta, että:
 - monipuoluejärjestelmä jatkuvasti yhdistää erilaisia vaatimuksia ja intressejä kompromissiksi ja
 - siinä, että puolueiden vapaa kilpailu äänistä ja äänestäjien kilpailu kollektiivista hyödykkeistä useimminten tuottaa päätöksiä, jotka myös ovat kansalaisten hyväksyttävissä.⁹³

Vaikka uuteen poliittiseen taloustieteeseen ei sisällykkään varsinaista analyysejä valtion luonteesta, on selvää, että enemmän taikka vähemmän implisiit-

tisesti lähtökohdaksi muodostuu politiikan ja valtion pluralistinen tulkinta. Pluralistisen valtiokäsityksen perusta on siinä, ettei valtiolla katsota olevan mitään itsenäistä valtaa.⁹⁴ Kaikki valta on lähtöisin yhteiskunnasta.⁹⁵ Myös Ruutu totesi jo aikoinaan, että »pluralistinen valtiokäsitys tulkitessaan valtion olemuksen yhteiskunnan valossa pitää yhtenäistä valtiovaltaa ja valtiotahtoa aivan mahdottomana. Pluralismi ilmenee tavallaan viime vuosisadan valtiollisen individualismin perijänä.»⁹⁶ Uusi poliittinen taloustiede pluralismeineen on tässä tapauksessa taloudellis-poliittista individualismia, laissez-faire -periaate, uuteen 'kaapuun' puettuna.⁹⁷

8. Yhteenvetoa

1. Edellä olevasta on nähdäkseni tullut riittävän selvästi esiin, ettei uudessa poliittisessa taloustieteessä lähestytty poliittisia ilmiöitä sen enempää kuin kollektiivisia hyödykkeitäkään politiikan ja talouden suhteen tarkastelemisen pohjalta. Tässä suuntauksessa talous ei ole mikään yhteiskunnan rajattu alue; kysymys on vain uusklassisen taloustieteellisen käsitteistön siirtämisestä koskemaan myös poliittisia ilmiöitä. Talouden ja politiikan suhteen tarkastelemisen puuttuminen onkin olennainen osa teoriaa kollektiivisista hyödykkeistä ja vielä laajemmin osa klassista länsimaista demokratiakäsitystä.

2. Kun esimerkiksi Hegelille vain 'kansalaisyhteiskunnassa' »the operative motives are egoism and selfishness», niin uusi poliittinen taloustiede halutesaan määrittellä valtionkin yksilön egoismin pohjalta tekee tavallaan koko yhteiskunnasta (valtio + 'kansalaisyhteiskunta') kansalaisyhteiskunnan: ts. yleinen etu kollektiivisen hyödykkeen muodossa on jo lähtökohtamääritelmien pohjalta mahdottomuus. Kun kollektiivista hyödykettä ei voida kytkeä yleiseen etuun, niin uudessa poliittisessa taloustieteessä yleinen etu pyritään määrittelemään nimenomaan päätöksentekojärjestelmäksi, jota noudattaen päätökset julkisista hyödykkeistä pitäisi tehdä.

3. Päätöksentekojärjestelmän sisältö määritellään painottaen olemassa-olevaa tilannetta ja sen säilyttämistä (vähemmistösuojasäännökset), ja muutosmahdollisuuksia arvioitaessa korostetaan voimakkaasti yksilön vaikutusvaltaa (Pareton optimi). Kaiken kaikkiaan tavoitteena tuntuuikin olevan eräänlainen julkisen sektorin kasvun rajoittamisen teoreettinen perustelu.

LÄHDEVIITTEET:

1 Uudesta poliittisesta taloustieteestä on käytetty monia nimityksiä — puhutaan myös poliittisesta ekonomiasta ja kollektiivisten hyödykkeiden teoriasta. Näitä kolmea nimitystä on käytetty lähes synonyymeinä kuvaamaan suuntausta, joka sai alkunsa

USA:ssa 1950-luvun alkupuolella. USA:ssa sitä myös pääasiassa on kehitetty. Suuntauksen ehkä huomattavimpia edustajia ovat taloustieteilijät Anthony Downs, Mancur Olson, Gordon Tullock ja James Buchanan.

² E. Allardt, Valtio-opin ajankohtaisesta tilasta ja tutkimuspolitiikasta, Kuudennet politiikan tutkimuksen päivät Helsingissä 10.—11. 1. 1974, Esitelmät ja raportit (toim.) Raimo Lintonen, *Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia* No 32/1974, s. 10.

³ Ma., s. 11.

⁴ Ma., s. 11—2.

⁵ Ma., s. 15.

⁶ Ma., s. 16, ks. myös C. B. MacPherson, *Democratic Theory: Essays in Retrieval*, London 1973.

⁷ Allardt, ma., s. 16.

⁸ R. Väyrynen, Kollektiiviset hyödykkeet: näkökulmia teoriaan ja sovellutuksiin. *Politiikka* 4/1973. s. 333.

⁹ Ma., s. 336.

¹⁰ Ma., s. 336.

¹¹ Ma., s. 336.

¹² Ma., s. 341.

¹³ J. M. Keynes, *The General Theory of Employment Interest and Money*, London 1949, s. 320, 380.

¹⁴ Mt., s. 129.

¹⁵ I. Osadchaya, *From Keynes to Neoclassical Synthesis, A Critical Analysis*, Moscow 1974, s. 12—3.

¹⁶ Mt., s. 11.

¹⁷ Oppi tuotannon tekijöistä ei siis ole mikään uusi ajatusrakennelma. Jo Marx arvosteli oppia tuotannon tekijöistä, jossa maasta syntyy maankorko, pääomasta voitto ja työstä työpalkka, kapitalististen tuotantosuhteiden kaikkein fetiivistisimpänä ilmaisuna. Ks. K. Marx, *Theories of Surplus-Value, Part III*, Moscow 1971, s. 453.

¹⁸ Osadchaya, s. 79—83.

¹⁹ Mt., s. 92—5.

²⁰ Ks. R. H. Haveman, Introduction, Public Expenditures and Policy Analysis: An Overview, teoksessa R. H. Haveman, & J. Margolis, *Public Expenditures and Policy Analysis*, Chicago 1970, s. 4—5 ja W. J. Baumol, *Welfare Economics and the Theory of the State*, London 1965, s. 131—2.

²¹ S. M. Lipset, Politics and the Social Sciences: Introduction, teoksessa S. M. Lipset (ed.), *Politics and the Social Sciences*, New York 1969, s. xv.

²² W. C. Mitchell, The Shape of Political Theory to Come: From Political Sociology to Political Economy, teoksessa S. M. Lipset (ed.), *Politics and the Social Sciences*, New York 1969, s. 104.

²³ Mt., s. 105.

²⁴ M. Olson, Jr, The Relationship Between Economics and the Other Social Sciences: The Province of a »Social Report», teoksessa S. M. Lipset (ed.), *Politics and the Social Sciences*, New York 1969, s. 141—2.

²⁵ M. Olson, Jr, What is Economics? Teoksessa J. H. Weaver (ed.), *Modern Political Economy, Radical and Orthodox Views on Crucial Issues*, Boston 1973. s. 22.

²⁶ Jotta talouden ja politiikan suhdetta voitaisiin tutkia, täytyy ensin olettaa, että kysymyksessä on kaksi erotettavissa olevaa yhteiskunnan »sektoria», joilla on olemassa suhteellinen itsenäisyytensä. »Kansalaisyhteiskunnan» ja valtion eron tässä suhteessa perusteli ensimmäistä kertaa valtiofilosofiassa Hegel.

- 27 M. Godelier, *Rationality and Irrationality in Economics*, New York 1972, s. 12—3.
- 28 J. M. Buchanan & G. Tullock, *The Calculus of Consent, Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Ann Arbor 1962, s. VI.
- 29 Mt., s. VII.
- 30 Mt., s. VII.
- 31 J. P. Roos, *Welfare Theory and Social Policy, A Study in Policy Science, Commentations Scientiarum Socialium 4* 1973, Helsinki 1973, s. 155.
- 32 Buchanan—Tullock, mt., s. VII.
- 33 Mt., s. 11.
- 34 Mt., s. 308.
- 35 Mt., s. 308.
- 36 A. Downs, *An Economic Theory of Democracy*, New York 1957, s. 51; W. J. M. Mackenzie, *Politics and Social Science*, Middlesex 1969, s. 145.
- 37 Buchanan—Tullock, s. 318.
- 38 Pareton optimi perustuu seuraavanlaisiin oletuksiin: 1. Yksilö pystyy parhaiten arvioimaan omaa hyvinvointiaan. 2. Yhteisön hyvinvointi riippuu vain yksilöiden hyvinvoinnista ja on jälkimmäisen tasaisesti lisääntyvä funktio. 3. Ei-taloudellisista tekijöistä, jotka vaikuttavat yksilön hyvinvointiin, ei tarvitse välittää kun kyseessä on taloudellinen hyvinvointi. 4. Varsinainen Pareton optimi: Jos yhdenkin yksilön hyvinvointi lisääntyy toisen hyvinvoinnin siitä vähentymättä, niin koko yhteisön hyvinvointi on lisääntynyt. 5. Täydellinen kilpailu pystyy parhaiten takaamaan hyvinvoinnin lisääntymisen. Ks. Roos, s. 97; Godelier, s. 50—1; M. Dobb, *Welfare Economics and the Economics of Socialism, Towards a Commonsense Critique*, Cambridge 1969, s. 10—3.
- 39 Buchanan—Tullock, s. 319.
- 40 Mt., s. 322.
- 41 Jo Adam Smith pyrki vaihtoprosessin määrittelyissään tuomaan esille periaatteen, että yleinen etu toteutuu vaihdossa. »Yksilö ei yleensä pyri edistämään yleistä etua» ... »sillä hän etsii vain omaa voittoaan.» Kuitenkin »näkömätön käsi johtaa hänet edistämään tarkoituksensa, johon hän ei millään tavoin pyrkinyt» ... sillä »etsimällä omaa etuaan hän useasti edistää yhteiskunnan etua tehokkaammin kuin todella pyrkiesään sitä edistämään». A. Smith, *Kansojen varallisuus*. Porvoo 1933. s. 549. Yksilöiden välistä suhdetta välittää siis Smithin mielestä vaihto: vaihto on prosessi, jossa näkömätön käsi välittää yksilölliset intressit koko yhteiskunnan intressiksi. Myös yksilön vapaus toteutuu vaihdossa. Kukaan ei ota toisen omaisuutta väkivalloin, vaan jokainen luovuttaa sen vapaaehtoisesti. Yksilöllä on tavaroissaan toisen ihmisen tarpeen esineet, niin kuin toisella on tavaroissaan edellisen tarpeiden esineet. Harmonia ei siis synny yhteisten intressien vaan egoististen intressien symmetrisyyden kautta — tällöin vaihdossa vallitseva molemminpuolisuus on vain vaihtoprosessin ei-tarkoitettu edellytys ja lopputulos eikä vaihtoa ohjaava syy. Ongelmana on tässä tietysti se, voidaanko yksityistä intressiä pitää vapaana, autonomisesti muodostuneena, vai onko yksityisintressi jo yhteiskunnallisesti määrätty intressi.
- 42 Buchanan—Tullock, mt., s. 266—274, 279—280.
- 43 Mackenzie, mt., s. 147 ja E. T. Haefele, *A Utility Theory of Representative Government, The American Economic Review, Volume LXI, Number 3, Part I June 1971*. s. 350.
- 44 Buchanan—Tullock, mt., s. 20.
- 45 Downsilla (s. 28) oman edun tavoittelu ei liity mihinkään tietyn politiikan toteuttamiseen, vaan päämääränä on vain tietyn paikan hallussapito ja siitä saatavat palkkiot.
- 46 Taloustieteellistä käsitteistöä käyttäen tämä sama voidaan ilmaista seuraavasti:

(N. Frohlich & J. A. Oppenheimer & O. R. Young, *Political Leadership and Collective Goods*, New Jersey 1971).

— Ensiksi tehdään olettaus rationaalisesta poliittisesta yrittäjästä (political entrepreneur), joka yrittää maksimoida lisäarvoaan (surplus). (s. 8).

— Yrittäjät tarjoavat kollektiivisia hyödykkeitä vaihtona jostakin poliittisesta voitosta (political profit). (s. 19).

— Loppujen lopuksi sitten: »we conceptualize a political entrepreneur as an individual who seeks to make a profit by supplying collective goods». (s. 57). Samoin uusi poliittinen taloustiede tarkastelee »the vote as a currency». (Mackenzie, 145—7).

⁴⁷ G. Tullock, *Private Wants, Public Means, An Economic Analysis of the Desirable Scope of Government*, New York—London 1970, s. 34.

⁴⁸ Buchanan—Tullock, mt., s. 33.

⁴⁹ Roos, mt., s. 90.

⁵⁰ Buchanan—Tullock, mt., s. 34—5, vrt. myös Frohlich—Oppenheimer—Young, mt., s. 124.

⁵¹ Buchanan—Tullock, mt., s. 85.

⁵² Haefele, mt., s. 362. Haefele menee jopa niin pitkälle, että päätyy toteamaan kaksipuoluejärjestelmän kaikkein parhaimmaksi prosessiksi, kun yksilön preferensseistä 'johdetaan' yhteiskunnalliset preferenssit. Mt., s. 362.

⁵³ Roos, mt., s. 19—20.

⁵⁴ Mt., s. 21—9.

⁵⁵ Buchanan—Tullock, mt., s. VII.

⁵⁶ Godelier, mt., s. 15.

⁵⁷ J. M. Buchanan, *The Demand and Supply of Public Goods*, Chicago 1968, s. 1.

⁵⁸ J. O'Connor, Scientific and Ideological Elements in the Economic Theory of Government Policy, teoksessa Hunt & Schwartz (eds), *A Critique of Economic Theory*, Suffolk 1972, s. 370—3. Vrt. myös P. O. Steiner, The Public Sector and the Public Interest, teoksessa R. H. Haveman & J. Margolis, *Public Expenditures and Policy Analysis*, Chicago 1970, s. 26—33.

⁵⁹ Kun kollektiivinen hyödyke näin määritellään marginalismin puitteissa, niin ei ole ollenkaan kysymys siitä, kuka tai miten hyödyke tuotetaan tai kuka sen omistaa, valtio vai yksityinen pääoma. O'Connor, mt., s. 371.

⁶⁰ P. A. Samuelson, The Pure Theory of Public Expenditure. Teoksessa K. J. Arrow and T. Scitovsky, (eds), *Readings in Welfare Economics*, London 1969, s. 179—182.

⁶¹ Steiner, ma., s. 24.

⁶² Buchanan 1968, mt., s. 49, Steiner, mt., s. 24—5.

⁶³ Steiner, mt., s. 25.

⁶⁴ Frohlich—Oppenheimer—Young, mt., s. 3 ja M. Olson, Jr, *The Logic of Collective Action, Public Goods and the Theory of Groups*, New York 1965, s. 14.

⁶⁵ Buchanan 1968, mt., s. 49. Tässä yhteydessä on syytä todeta, että kollektiivisten hyödykkeiden todellista jakaantumista on tutkittu varsin vähän. On kuitenkin ilmeistä, etteivät ns. kollektiiviset hyödykkeet jakaudu paljoakaan sen tasaisemmin kuin muutaakaan hyödykkeet yhteiskunnassa, esim. alueellisen eriarvoisuuden vaikutus jne. (ks. esim. J. O'Connor, *The Fiscal Crisis of the State*, New York 1973, s. 124—145).

⁶⁶ Buchanan 1968, mt., s. 194; Baumol, mt., s. 162—172; Olson 1969, mt., s. 143—4; Olson 1973, mt., s. 23—4; Buchanan—Tullock, mt., s. 318—320.

⁶⁷ Buchanan 1968, mt., s. 192; Olson 1965, mt., s. 89.

⁶⁸ B. M. Barry, *Sociologists, Economists and Democracy*, London 1970, s. 9—11.

⁶⁹ K. Wicksell, A New Principle of Just Taxation, teoksessa Musgrave—Peacock (eds), *Classics in the Theory of Public Finance*, London 1958, s. 87.

70 Buchanan 1968, mt., s. 155; Buchanan—Tullock, mt., s. 94.

71 Pareton optimiin ja yksimielisyyden vaatimukseen päätöksentekoprosessissa liittyy Arrowin mahdottomuusteoreema, jossa Arrow osoittaa, että tiettyjen ehtojen vallitessa muodostuu äänestysparadoksi, jolloin Pareton optimin toteutuminen on kerta kaikkiaan mahdotonta. (ks. K. J. Arrow, A Difficulty in the Concept of Social Welfare, teoksessa Arrow—Scitovsky (eds), *Readings in Welfare Economics*, London 1969; Roos, mt., s. 131—158). Mahdottomuusteoreemallaan Arrow pyrkii osoittamaan, ettei yhteiskunnan preferenssejä voida johtaa yksilön preferensseistä. Tällöin mahdottomuusteoreema voidaan ymmärtää äärimmäisyyksiin viedyn individualismin kritiikiksi. (Roos, s. 132, 157). Uuden poliittisen taloustieteen Pareton optimin tulkinnat onkin ymmärrettävä yrityksiä kiertävä Arrowin paradigma. (Roos, s. 158). Keinoina käytetään »kaupankäynnin», neuvottelujen ja kompromissin merkityksen korostamista, suhteellista rationaalisuutta jne.

72 Olson 1969, mt., s. 144.

73 Olson 1973, mt., s. 23.

74 Mt., s. 24.

75 Baumol, mt., s. 172.

76 Mt., s. 197.

77 Buchanan 1968, mt., s. 95.

78 J. M. Buchanan, *Public Finance in Democratic Process, Fiscal Institutions and Individual Choice*, Chapel Hill 1967.

79 Buchanan—Tullock, mt., s. 94.

80 Buchanan—Tullock, mt., s. 285; ks. myös J. R. Commons, *The Economics of Collective Action*, New York 1951, s. 348.

81 Mackenzie kutsuu uutta poliittista taloustiedettä »the economics of constitution». Mackenzie, mt., s. 144, ks. myös Roos, mt., s. 158—165.

82 Julkisen tai yleisen edun liittäminen pelkkään päätöksentekoprosessiin tuntuu siinäkin mielessä omituiselta, että yleisen edun toteutumisen kannalta luulisi päätöksentekoprosessin tuloksen olevan monta kertaa tärkeämpi kuin itse päätöksentekoprosessin muoto.

83 Buchanan—Tullock, mt., s. 286—8; Barry, mt., s. 162, 174 ja erityisesti Olson 1965, mt.

84 Baumol, mt., s. 194.

85 Esim. Baumol korostaa historiallisessa tarkastelussaan J. B. Sayn, J. S. Millin ja Sigmundin merkitystä (s. 183—196).

86 Mackenzie toteaa (s. 148), että uusi poliittinen taloustiede jakaa poliittisen teorian organistiseen ja individualistiseen ja Smithiin sekä Humeen nojautuen hylkää edellisen lähes tutkimatta. Samalla he hylkäävät Mackenzien mielestä koko filosofian ja yhteiskuntatieteen rikkaan tradition. Tähän voi vielä lisätä, että vaikka uuden poliittisen taloustieteen edustajilla esiintyy viittauksia Wickselliin, Paretoon jne., niin kysymys on nimenomaan viittauksista, sillä esim. em. kirjoittajia ei mitenkään arvioida eikä käsitellä heihin kohdistunutta kritiikkiä. Tässä mielessä tieteen traditio on näiltäkin osin puutteellinen. Myös Barry toteaa sen, että tässä suuntauksessa itse asiassa luovutaan »yleisen edun tieteen traditiosta» pitäytymällä yleisen edun tulkinnassa vain päätöksiin, jotka ovat itseasiassa tulosta ryhmien välisistä ristiriidoista. (B. Barry, *Political Argument*, London 1970. s. 207). Barry toteaa edelleen: »It is plain that the grand aim of Buchanan and Tullock is nothing less than the destruction of a whole tradition of political theorizing: the tradition which has seen in the promotion of widely shared common interests — public interests — the most important reason for the existence of pub-

lic authorities. To the authors, public authorities are merely instruments for enforcing private agreements.» (s. 256).

87 MacPherson, mt., s. 145—9.

88 Downs, mt., s. 18. Myös Tullockilla tämä käy varsin »kauniisti». Hän toteaa nimittäin, että »yksityinen yritys on tulos sopimuksesta, ryhmä ihmisiä tekee sopimuksen yrityksen perustamisesta». Kun yritys tulkitaan riittävän laajasti, päädytään Rousseaun valtioteoriaan, johon Tullock on valmis yhtymään. (Tullock, s. 52).

89 Hyödyllä ei ole tässä mitään yhteiskunnan rakenteellista, objektiivista perustaa. Kapitalismissa hyödyn maksimointi ei tapahdu työn eikä minkään objektiivisesti mitatun tarpeen perusteella. Tämän vuoksi yksilön hyöty pitää psykologisoida: saatua nautintoa ei voida verrata toisten yksilöiden kokemaan nautintoon. (MacPherson 1973, mt., s. 7—10). Hyödyistä on Benthamista lähtien tullut metafysinen hyödyke, jolla on sisäinen henki ja viehätysvoima. Hyöty on nähtävissä hyödykkeiden laadussa, joka saa yksilöt haluamaan ja ostamaan ja tosiasia, että yksilöt haluavat hyödykkeitä, osoittaa, että niillä on hyötyä. (ks. J. Robinson, *Economic Philosophy*, Chicago 1963, s. 47).

90 Tämä johtaa mm. näkemyksiin, että kilpailukapitalismi edistää poliittista vapautta myös sen kautta, että kapitalismissa poliittinen ja taloudellinen valta erotetaan toisistaan. Ts. kumpikaan ei pysty alistamaan toista. (MacPherson, mt., s. 148). Tämä sama näkemys on havaittavissa myös hyödykkeiden jyrkässä jaossa kollektiivisiin ja yksityisiin. Uuden poliittisen taloustieteen edustajat toteavat nimittäin, että poliitikot maksimoivat vain kollektiivisia ja yksityiset yrittäjät vain markkinahyödykkeitä. Tämähän on samaa kuin väitettäisiin, että julkinen kulutus voisi olla täysin markkinamekanismista riippumaton. Ts. tässä puolustetaan tuota vanhaa jyrkkää politiikan ja talouden erottelua.

91 Niinpä esim. Baumol toteaa (Baumol, mt., s. 180), että häntä kiinnostaa ennen kaikkea teoria rationaalisesta käyttäytymisestä, mutta ei sen sijaan kysymys siitä mitä valtio jossakin kysymyksessä tekee, eikä missään tapauksessa kysymys siitä, mitä valtion pitäisi tehdä. (ks. myös Buchanan—Tullock, mt., s. VII, 308).

92 Baumol, mt., s. 194; MacPherson, mt., s. 186. Frohlich—Oppenheimer—Young toteavat kaikkien teorioiden, joiden lähtökohtana on oletamus rationaalisesta valinnasta, lähtevän siitä, että yksilön hyötyfunktiot pysyvät muuttumattomina tarkasteluajankohtana. (Frohlich—Oppenheimer—Young, mt., s. 133—4). Koko subjektiivinen arvoteoria perustuu olettamukseen, että yksilön tahto on autonominen ja riippumaton. (ks. esim. M. Dobb, *Political Economy and Capitalism, Some Essays in Economic Tradition*, London 1972, s. 161; G. Therborn, *Klasser och ekonomiska system*, Kristianstad 1971, s. 47). Tämä pitää sisällään sen, että taloudelliset ilmiöt olisivat vain sarja sopimussuhteita, joista riippumattomat yksilöt vapaasti sopivat. Jokainen näistä riippumattomista yksilöistä tietää hyvin, mitä hän tahtoo ja hänellä on mahdollisuus saada tietoa kaikista mahdollisista vaihtoehdoista. (Dobb 1972, mt., s. 163). Kuten aiemmin jo tuli esille, niin keskeiseksi kysymykseksi muodostuu tällöin kysymys yksilön tahdon riippumattomuudesta. Jos lähdetään siitä, että yksilön intressi on jo yhteiskunnallisesti rajattu intressi (ks. esim. Dobb 1972, mt., s. 161—5; Godelier, mt., s. 40; Therborn, mt., s. 47; G. Therborn, *Science, Class and Society*, Göteborg 1974, s. 229), niin joudutaan myöntämään, että myyjän toimenpiteet vaikuttavat kuluttajien valintaan. Tällöin on selvää ettei subjektiivinen arvoteoria luo riittävää pohjaa, jolta voitaisiin arvioida yhteiskuntaa kokonaisuutena (Dobb 1972, mt., s. 200): esimerkiksi taloudellisen toiminnan ennustaminen on mahdotonta (mt., s. 218—9), yhtä vähän kuluttajan vallalla voidaan selittää taloudellisia kriisejä tai kapitalismin dynaamisuutta, mikä ilmenee mm. suurissa teknologisissa uudistuksissa (Therborn 1971, mt., s. 51).

93 MacPherson, mt., s. 186—7.

⁹⁴ G. Antalffy, *Basic Problems of State and Society*, Budapest 1974, s. 113—5; S. Sunesson, *Politik och organisation, Staten och arbetarklassens organisationer*, Kristianstad 1974, s. 8—13, 96—9. Uuden poliittisen taloustieteen »amerikkalaisuus» tulee selvästi ilmi tässäkin kysymyksessä, kun sen perusolettamuksia politiikasta verrataan William Fulbrightin näkemyksiin USA:n poliittisesta järjestelmästä. Fulbright luonnehtii USA:ta järjestelmäksi, joka koostuu hyvin organisoiduista vähemmistöistä. Tämän mukaan politiikka USA:ssa voitaisiin määritellä toisaalta näiden vähemmistöjen suorittamaksi painostuspolitiikaksi ja toisaalta niiden antamaksi kannatukseksi.

⁹⁵ Tässä tulee ilmi se, ettei julkista hyödykettä voida johtaa valtiosta, valtion olemuksesta: »hyvinvointivaltiosta», valtiosta, joka edustaa »yleistä etua» jne., vaan kollektiivisten hyödykkeiden tarkastelun on lähdeittävä politiikan ja talouden suhteen tutkimisesta.

⁹⁶ Y. O. Ruutu, *Kansakunta, Poliittinen tutkimus*, Helsinki 1922, s. 35—6.

⁹⁷ Ks. myös Roos, *mt.*, s. 159—160.